

Hajduk Dániel János¹

Törökország – összekötő híd vagy geopolitikai kufár?

Turkey – Interconnecting Bridge or Geopolitical Trader?

A világ kettéosztottsága, Kelet és Nyugat szembenállása, a társadalmi, vallási és világnézeti különbségek az egyes civilizációk között az évezredek során mindig is nagy történelemformáló erővel bírtak. Ezen erők egyik, ha nem a legnagyobb gócpontja Törökország. A több ezer éves múltra büszkén visszatekintő török birodalom az évszázadok során területén időnként kisebb-nagyobb regionális hatalmakkal osztozva, de kontinuitását tekintve összességében egyedül uralta a geopolitikai szakirodalmakban Kelet és Nyugat közötti átjáróként említett térséget. A hidegháború alatt az országot nemcsak a két szuperhatalom közötti határvonal őrzőjeként említik, de a konfliktust kívülről szemlélő harmadik világ országaival is szomszédságban helyezkedett el, ennek eredményeképp a posztbipoláris korszakban is meghatározó és központi stratégiai földrajzi szerepnek örvend a magát afroeurázsiai centrumként definiáló államalakulat. Törökország – geopolitikai adottságaiból fakadóan – napjaink nemzetközi migrációs folyamataiban való kulcspozíciója mellett az aktuális közel-keleti biztonsági folyamatokban is aktív szerepet vállal. Mindennek fényében célszerű áttekinteni Törökország geopolitikai potenciálját és Ankara növekvő jelentőséggel bíró migrációs és regionális biztonsági lépéseit.

Kulcsszavak: Törökország, Közel-Kelet, geopolitika, hibrid hadviselés, nemzetközi biztonság

The division of the world, the opposition of East and West, the differences of social, religious and world-viewing aspects between civilisations had always been having huge impacts on the way of history. One important epicenter of those great forces – if not the most important – is Turkey. The turkish empire, which looks back to a multiple thousand year old past – although from time to time it had to share its territory with other regional powers – managed to preserve its continuity and rule the area referred in the literature as the between East and West. During the cold war the region was not only described as the guard of the borderline between the two rivalising superpowers,

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: hajduk.daniel.janos@gmail.com

but as the neighbor of the third world who had been watching the conflict outwardly, therefore Turkey in the postbipolar era also earned a determinate central strategic-geographical role, describing itself as the center of Afro-Eurasia. Turkey, thanks to its geopolitical attributes - beside its key role in the international migration -, plays an active role in the actual middle-eastern security processes. In light of the above-mentioned it became expedient to review Turkey's geopolitical potential and Ankara's steps of growing importance in the field of international migration and regional security.

Keywords: Turkey, Middle-East, Geopolitics, Hibryd warfare, International security

Bevezetés

Noha a geopolitika mint tudomány először csak a 20. században kapott jelentősebb figyelmet az országban, azt követően rohamos fejlődésnek indult. Az eredetileg a német és svéd iskolából táplálkozó tudományterület törökországbéli virágzását a II. világháborút követő általános, (Rudolf Heß és professzora, Haushofer élettérlemélete mentén) „náci tudományként” tituláló közvélemény sem riasztotta el. A térség földrajzi determináltságával aktívan foglalkozók hamar ráébredtek a régió nemzetközi stratégiai fontosságára, illetve a történelem és a több szempontból is egyedi kiváltságokkal rendelkező terület adta lehetőségekre. Habár a terület meghatározó hatalmi bázisának a földrajz adta megannyi előnnyel párhuzamosan számos társadalmi, kulturális, politikai és környezeti kihívásban is aktív – legtöbbször vezetői – szerepvállalási kötelezettség is adódik, összességében elmondható, hogy a geopolitika, mint olyan, mind Ankara, mind a török társadalom számára a nemzeti tudat egyik meghatározó pontjává vált.² Mindezt az alábbi török anekdota is jól szemlélteti:

„Apa: Németországban kemények a telek. Kénytelenek előre tervezni. Emiatt Németország a fejlesztésben és tervezésben jutott előre. Az angoloknak kicsi az országuk, ezért elutaztak más területekre. Emiatt a hajózásban és a tudományban jutottak előre. Izraelben szűkében vannak a víznek és a földnek, ki kellett találniuk új öntözési technikákat.

Gyerek: És mi mit fejlesztettünk ki?

Apa: Semmit. Mi vagyunk a hatalmas geopolitikai jelentőség országa.”³

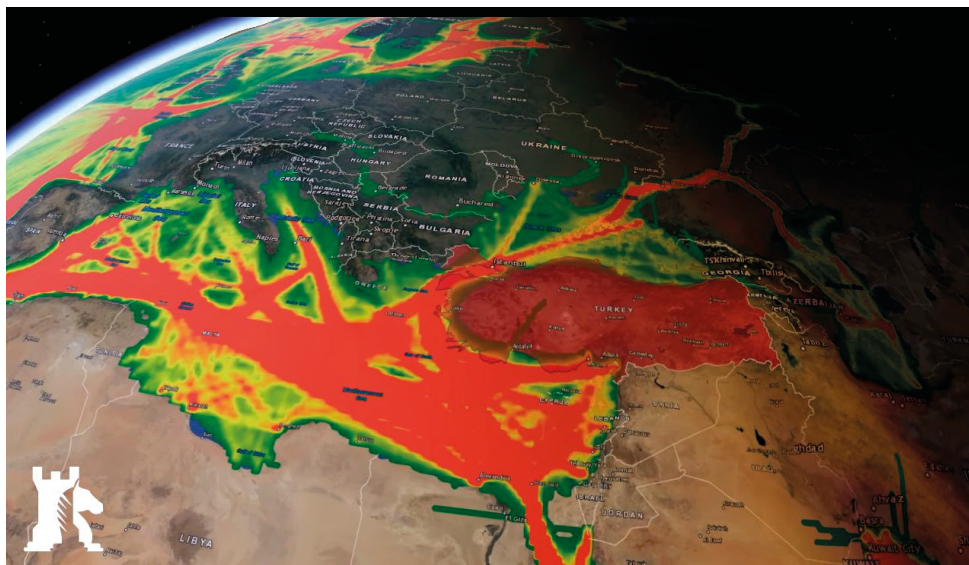
Földrajzi adottságok és a benne rejlő lehetőségek

Törökország mai végleges területét az 1980-as években nyerte el.⁴ A több mint 780 ezer négyzetkilométeres terület csaknem 85 millió főnek szolgál hazájául. Míg a népesség vallás szempontjából meglehetősen homogénnek tekinthető (99,8% muszlim), addig az etnikai

² DAVUTOĞLU 2017.

³ EGERESI 2017.

⁴ Khey Phard 2018.



1. ábra: Törökország kereskedelmi hőtérképe

Forrás: CaspianReport 2017

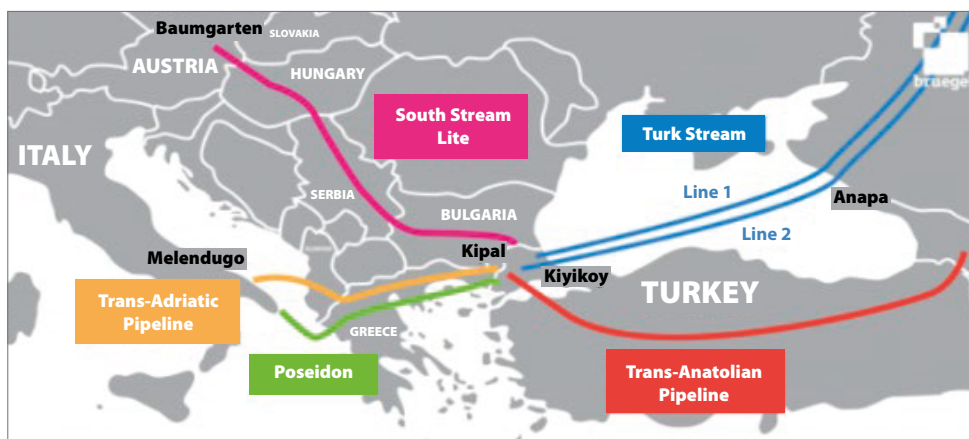
viszonyok már teljesen mást mutatnak. A társadalom gerincét adó török nép 70%-ot tesz ki, a napjainkban egyre nagyobb sajtóvisszhangnak örvendő kurdok 20%-ot, a maradék 5–10%-ot pedig többek között lázok, azeriek és grúzok alkotják.⁵

A merev földrajzi jellemzők felsorolásakor megemlítenőd, hogy habár kiterjedése szomszédjaihoz mérten, illetve nemzetközi szinten is jelentős méretűnek mondható, a lakható, illetve művelhető területek – a lakosság nagyobb hányadával egyetemben – javarészt az ország nyugati részén helyezkednek el, míg a keleti és déli részen található Toros-hegylánc és az Ararát, valamint Anatólia egyfajta természetes blokádnak és pufferezónának szerezte be. Ugyanezen megosztottság a kereskedelmi útvonalak kialakulásában és forgalmában is megfigyelhető. Noha partszakaszának jelentős része a déli határon a Földközi-tengerre remek kijutást biztosítana, annak sekélyessége és tagolatlansága miatt kikötésre és ily módon kereskedelmi célokra csak korlátozottan használható. Ebből fakadóan a tengeri kereskedelem a méltán híres szorosokon, a Boszporuszon és a Dardanellákon keresztül, az ország nyugati partján megy végbe, a Márvány- és az Égei-tenger vizein (1. ábra).⁶

Törökország gazdasági helyzetéről és potenciáljáról beszélve mindenképpen a legfontosabb szempontok között kell említenünk kereskedelmileg megkerülhetetlen földrajzi pozícióját. A korábban már hangsúlyozott Boszporusz és Dardanellák mellett ugyanis többek között Oroszország számára nemcsak a tengeri kereskedelem szempontjából, hanem a transznacionális gázvezetékek terén is prioritást kap a térség (2. ábra). Az új Kék Áramlatnak, illetve az úgynevezett transzanatóliai vezetékeknek köszönhetően az ország a nemzetközi energiapolitikának is akarva-akaratlanul aktív szereplője lett. Ezen tény

⁵ Minority Rights Group [é. n.].

⁶ CaspianReport 2017.



2. ábra: Törökország és Dél-Európa gázvezetékei

Forrás: NRGreport 2018

nem csupán a küldőt (Oroszország), de – amennyiben meg szeretnék őrizni energiabiztonságukat – ezen vezetékek valamennyi recipiens országát is jó partnerségi kapcsolatok ápolására készíti Ankarával.⁷

Az eddigiekben a nemzetközi energiapolitika sarokkövének számító orosz kőolaj- és gázexport kérdésköre a 2022 februárjában kirobbant ukrajnai konfliktus óta meglehetősen vitatottá vált, az alternatív megoldások (például LNG)⁸ kutatása révén pedig az erőforrás esetleges devalvációja is felmerült a nemzetközi párbeszédben. Törökország azonban, mindentől részben függetlenül, a Sakarya gázmező kiaknázása révén továbbra is sikerrel őrzi a Török Áramlaton keresztül szerzett energiapolitikai súlyát.⁹

A legnagyobb nyersanyagimportőrök között fontos megemlíteni Oroszországot, Kínát és Németországot – ezen partnerek ugyanis az összes import több mint egyharmadát szállítják –, az exportok felvásárlói között pedig hasonlóképpen Németországot, az Egyesült Államokat és Irakot, amely országok az összes export egyötödének lebonyolítói.¹⁰

Törökország centrumszerepéből fakadóan gyakorlatilag a szélrózsa minden iránya felé rendelkezik valamiféle kül- és geopolitikai prioritással (3. ábra). Világpolitikai szinten vizsgálódva Ankara, mint egyrészt az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization, a továbbiakban: NATO) második legnagyobb hadseregének birtokosa (NATO-oldalszárnny),¹¹ másrészt mint a régió legnagyobb államalakulata afféle pántörök és muszlim központként felelősséget érez és vállal mind a balkáni muszlimokért, mind pedig a közép-ázsiai török népekért. Ez, noha alapvetően meghatározza a közvetlen szomszéjaival való viszonyát (Oroszország, arab világ, kurdok), egyszersmind fel is értékeli saját pozícióját az észak-atlanti szövetségi rendszerben, mint a régió stabilitását megteremtő és fenntartó szereplő. Fontos megemlíteni továbbá az ország Európával szembeni

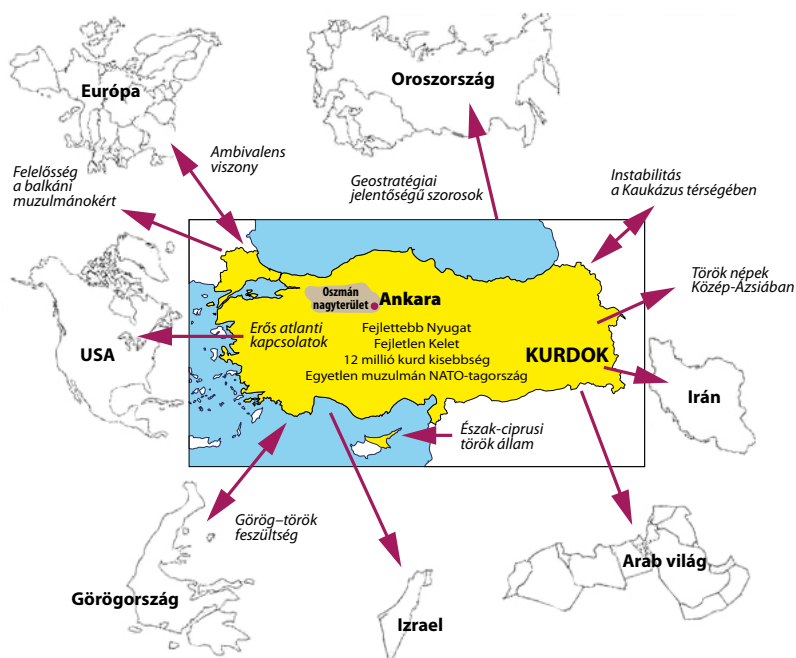
⁷ NRGreport 2018.

⁸ *Liquefied natural gas*: cseppfolyósított földgáz.

⁹ SZABÓ 2022.

¹⁰ Trading Economics [é. n.].

¹¹ EGERESI 2017.



3. ábra: Törökország főbb külpolitikai aktualitásai

Forrás: PAP et al. 2021

matt pozícióját is,¹² ugyanis a közelmúltban ismét aktualizálódott migrációs folyamatok szempontjából Ankara szintúgy megkerülhetetlen. Ezt kihasználva Recep Tayyip Erdoğan (2014 óta Törökország elnöke) a menekülthullám visszatartásával egyfajta erőpolitikát alkalmazva jelentős uniós forrásokhoz tudott és feltehetően fog tudni hozzájutni.

Regionális szinten vizsgálódva Törökország a vezető pozícióját sohasem tartotta pusztán a földrajzi determinizmusból fakadónak, és mindig is tett lépéseket annak megőrzése érdekében. Habár a mackinderi és spykmani megfogalmazás szerint a „peremvidék kapujaként” jelentős földrajzi előnnyel indul a régió vezetéséért folytatott versenyben, ezt a pozícióját Ankara ma sem érzi teljesen biztonságban. Törökország agresszív és olykor impresszionistának tűnő politikája mögött olyan stratégiai tervekkel is vélhetően fel van készülve, amelyek a keleti kapcsolataik fenntartása miatt a Nyugattal való szövetség megromlása (lásd az SZ-400-as orosz légvédelmi rendszer)¹³ esetére vonatkoznak. Ankara regionális vezetői ambíciói a multipolarizálódó világrendben különös figyelmet érdemelnek, ugyanis a feltörekvő, hegemon szerepre aspiráló középhatalmak a geopolitikai regionalizáció következtében egyre fajsúlyosabb pozíciót kapnak.¹⁴

¹² Hirado.hu 2019.

¹³ Törökország újabb Sz-400-as légvédelmi rendszert kap Oroszországtól 2022.

¹⁴ BERNEK et al. 2022.

Ideológiai megalapozottság

Törökország több ezer éves múltja során mindig is jelentős mértékben támaszkodott a kor szellemiségének megfelelő ideológiákra, amelyek a társadalmi kohézió és nemzettudat megteremtése mellett egyszersmind szolgáltak a muszlim államalakulat birodalmi terveinek, illetve politikai lépéseinek magyarázataként, afféle iránytűként is funkcionáló keretrendszerbe illesztve azokat. Tekintve, hogy az ország magterületének elhelyezkedése a globális Kelet és Nyugat közé tehető, ezen ideológiák jelentős része Törökország határhelyzetiségéhez köthető. Érdekes párhuzam, hogy a kérdéskör a magyar történelemben is többször felmerült. Az ország elhelyezkedését tekintve ugyanis – csakúgy, mint Törökország – a keleti és a nyugati kultúrák között fekszik, ennek eredményeképp mindkét irányból hordoz sajátos jegyeket magán. A két égtáj közötti közvetítés mindkét országnak afféle geopolitikai és történelmi feladata is, hiszen ütközőzóna jellegű lokációjának köszönhetően valamennyi esetben részese volt a Kelet és a Nyugat összecsapásainak.

Egy másik hasonló párhuzam Ankara és Budapest határhelyzetiségi narratívái kapcsán a védőbástya-ideológia. Noha maga az ideológia mint a témakörhöz köthető eszme – a kereszténység vonatkozásában először – történetesen pont az Oszmán Birodalom hódításaival szemben jelent meg a 15. században,¹⁵ hasonló, vallási felfogás mentén a mindenkori török, muszlim államalakulat helyzetére is megfeleltethető. Törökország ugyanis a két kultúra határán a muszlim államok potenciális vezetőjeként, afféle „iszlám bástyaként” aposztrofálta saját magát a történelem során, ahogyan teszi ezt ma is pániszlamista eszméin keresztül.¹⁶

Ezen a ponton célszerű megemlíteni a modern geopolitikai gondolkodásra jelentős hatást gyakorló huntingtoni „civilizációk összecsapásáról” szóló elméletet. Az elgondolás szerint a hidegháború utáni jövőt elsődlegesen nem az ideológiák vagy a gazdasági érdekelletetek, hanem sokkalta inkább a kulturális különbségekből fakadó konfliktusok fogják alakítani. Az egykori amerikai politikai tudós *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* (*The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*) című könyvében¹⁷ az egyik ilyen várható kulturális és vallási különbségekből fakadó konfliktusként a nyugati és a muszlim világ közötti ellentétet nevesíti. Művében bizonyos civilizációs határvonalakat is megjelöl, amelyek mentén értékelése szerint a nagyobb civilizációs tömbök között diszkrepancia prognosztizálható. Törökország két kontinens közötti átjáróként pont az egyik ilyen határvonal mentén terül el.¹⁸

Európa és Ázsia (kulturális) szembenállása a történelem során már az időszámításunk előtti 5. században is aktív történelemformáló erőként jelent meg. Hérodotosz (Kr. e. 484–425) a görög–perzsa háborúk kapcsán egy akkor már több generációra visszamenő Európa–Ázsia ellentétről ír.

Ahogyan a két kontinentális égtáj, Kelet és Nyugat, Ázsia és Európa szembenállása, úgy a török regionális vezető szerep, a pániszlamizmus is erős történelmi gyökerekkel rendelkezik. Egy, a 15. századból származó legenda szerint egyszer, amikor Oszmán Gázi Edebalinál, az apósánál aludt, álmodt, amelyben Edebal mellkasából egy hold

¹⁵ BODA 2023a: 390–392.

¹⁶ KESKIN–DEBATA 2024.

¹⁷ HUNTINGTON 2019.

¹⁸ Törökországot a modern orosz geopolitikai gondolkodásban is a keleti és a nyugati ideológiák metszetében, régiójának vezető államaként nevesítik. DUGIN 1997.

nőtt ki, amely ezt követően átszállt Oszmán mellkasába. Ezután Oszmán köldökéből egy akkora fa nőtt ki, hogy az árnyéka az egész világot beborította, és ezzel jólétet teremtett az embereknek alatta. A történet értelmezése szerint az álom azt jelentette, hogy Allah Oszmánnak és utódainak adta a teljes világot. Az iszlám vallást védelmező legfontosabb államalakulatban, az Oszmán Birodalomban a vallás, a muzulmán hit védelme és terjesztése egyszerre szolgált társadalmi kohéziót teremtő erőként és a keresztényekkel, illetve a siíta perzsákkal szembeni háborús ideológia alapjaként is. A kor értelmezése szerint dzsihádot három okból lehetett vívni: civilizációs céllal (például a hitetlenség, illetve a keresztények ellen), védelmező céllal az iszlám vallás védelmében, illetve egy esetleges belső lázadás során a felkelők ellen és azok büntetéseként.¹⁹

A határhelyzetiséget mint állapotot négy főbb alternatív ideológia mentén (egyirányú mediáció mint offenzív; védőbástya mint defenzív; kétirányú mediáció mint mediátori; küszöb és ajtó között lévő ujj mint köztes ideológia) értelmezhetjük, amelyek közül az egyik minden határtérségben elhelyezkedő államalakulat ideológiájában azonosítható.²⁰ A modern Törökország viszonylatában mindenképpen a kétirányú mediátori ideológiáról beszélhetünk. Míg az egyik irányból „nyugati” államként a NATO oldalszárnya, és az Európai Unióval (a továbbiakban: EU) több mint 20 éve csatlakozási tárgyalásokat folytat, addig regionálisan a türk népek és a muszlim világ vezetőjeként definiálja önmagát.

Pragmatikus konfliktuskezelés

Törökország sok szempontból különleges helyzete miatt geopolitikai aspektusainak sora szinte végeláthatatlan. Ezen prioritások és aktualitások taxatív felsorolása helyett az alábbiakban inkább egy olyan terület bemutatását tartom célszerűnek, amelyben többek között három olyan, manapság önmagában is meghatározó és politikaformáló tényező kerül egyszerre görcső alá, mint az éghajlat, a demográfia és a politikai földrajz.

A török vízpolitika mára olyan aktualitássá nőtte ki magát, amely a török geopolitika megértéséhez elengedhetetlen. A feltörekvő hatalmak energiaigénye, a globális klímaváltozás, valamint a török társadalomban is tapasztalható demográfiai változás előszele a víz mint erőforrás felértékelődéséhez vezet. A kérdéskör súlyosbodását mi sem példázza jobban, mint az a tény, hogy Szaúd-Arábia, amely az arab világban a sótalanítási technikában 35%-os részesedésével úttörőnek számít, kőolaj- és gáztermelésének csaknem egynegyedét erre a célra fordítja. Ezen arány a közeljövőben várhatóan csak növekedni fog, ugyanis a klímaváltozásnak köszönhetően nem csupán bizonyos víznyerő területek elsivatagosodásáról beszélhetünk majd, hanem mind a felszíni, mind a felszín alatti vizek fokozatos sóssá válásáról is (Perzsa-öböl).²¹

A régióban a legmeghatározóbb vízforrásnak a Tigris, az Eufrátesz és az Orontész tekinthető. Törökország kiváltságos helyzete ezzel kapcsolatosan abban figyelhető meg, hogy egyrészlől a két előbbi folyó a területén ered, és 22, illetve 45%-ban a területén is folyik, másrészlől pedig, hogy az éves csapadékmennyiség a szomszédos államokhoz képest jóval

¹⁹ BODA 2023b.

²⁰ BODA 2024.

²¹ LECHNER 2019: 32–34.

kedvezőbb (1. táblázat). A térség államai – felismerve ezen kiszolgáltatottság lehetséges következményeit – a nemzetközi közösséghez fordultak. A folyamat végül az 1923-as lausanne-i békeszerződéssel zárult, amely Törökországot arra kötelezte, hogy a folyók hasznosításával kapcsolatban egyeztetnie kell Irakkal. Habár az Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban: ENSZ) New York-i egyezményének a folyók hasznosításáról szóló része világosan kimondja, hogy a felvízi államok nem lehetetleníthetik el az alvízi államok vízkivételezési és folyóhasznosítási lehetőségeit, ezt stratégiai pozíciójának megőrzése céljából Törökország nem ratifikálta. Ankara véleményét a témában a legjobban talán Turgut Özal korábbi török elnök nyilatkozata foglalja össze: „Sem Szíriának, sem Iraknak nincs több alapja arra, hogy kifejezze igényét Törökország vizeire, mint Törökországnak az ő olajukra vonatkozóan. Ez szuverenitás kérdése. Jogunk van hozzá, hogy bármit megtegyünk, amit csak szeretnénk.”²² Az egyetlen lehetséges jogi nyomásgyakorlási pont, amely a nemzetközi közösség, illetve az alvízi államok kezében maradt, az ENSZ gyermekjogi egyezményére való hivatkozás, ugyanis az említett folyók alvízi vízhozamának drasztikus csökkentése az egyes államok gyermekjólétére is közvetlen fenyegetést gyakorolna.²³

1. táblázat: A közel-keleti országok csapadékmennyiségi átlaga, 2014

Ország	Éves csapadékmennyiség átlaga (mm/év)	Ország	Éves csapadékmennyiség átlaga (mm/év)
Törökország	593	Szaúd-Arábia	59
Irak	216	Jemen	167
Szíria	252	Egyiptom	51
Jordánia	111	Líbia	56

Forrás: a szerző szerkesztése LECHNER 2019: 31 alapján

A téma demográfiai súlyát alapjaiban meghatározza, hogy miközben a vízkészletek rohamosan szűkülnek, addig 1960 és 2010 között Törökország lakossága a háromszorosára, Iraké a négyszeresére, Szíriáé pedig csaknem az ötszörösére növekedett.²⁴ Ehhez köthető továbbá a kurdkérdés is, a konfliktus teljes körű vizsgálatához azonban elengedhetetlen Törökország vízpolitikája legfőbb aktualitásának, a Délkelet-Anatóliai Projektnek a megemlítése.

A Délkelet-Anatóliai Projekt (*Güneydoğu Anadolu Projesi*, GAP) az említett két fő törökországi folyó hasznosításának modernizálását tűzte ki eredeti céljául. A projekt keretében a 75 ezer négyzetkilométeres gátszakasz, a modern vízi erőművek, a csatornahálózatok és víztározók megépítésén túl egy, a délkelet-anatóliai régiót célzó általános infrastrukturális és életminőség-javító, gazdaságélénkítő beruházásról is beszélhetünk.²⁵ Az 1980-ban induló projekt időszerűségét nemcsak az említett régió elmaradottsága, hanem Törökország energiaellátásának – nagy mennyiségű fosszilis energiahordozók híján – vízerőművekre való támaszkodása (35%) is legitimálta.²⁶

²² LECHNER 2019: 41.

²³ UNICEF [é. n.].

²⁴ LECHNER 2019: 37.

²⁵ CaspianReport 2018.

²⁶ LECHNER 2019: 38.

A beruházások előrehaladtával nyilvánvalóvá vált, hogy a („fenntartható emberi fejlődés filozófiájára épülő integrált regionális fejlesztési”) projekt által beígért társadalmi felzárkóztatás és fejlődés, jóléti változások, valamint az általános életminőség javításának előrevetítése nem a régiónak, illetve annak lakosságának, hanem sokkalta inkább az ott élő török népességnek szóltak. A régió lakossága, illetve az ott élő török népesség ugyanis többek között a kurd kisebbség jelenléte miatt nem feleltethető meg egymásnak.²⁷ Az egyes objektumok megépítése, illetve a gátak beüzemelése után az elárasztott területek több ezer ember kitelepítését vonták maguk után, olykor fegyveres erők bevonásával. 2005-ig több száz település nem kevesebb mint 350 ezer lakosát – zömében kurdokat – érintette az intézkedés.²⁸ Egyes vélekedések szerint a „szükséges” kitelepítések, illetve az objektumok területeinek megválasztása sokkalta inkább politikai, nem pedig szakmai szempontok alapján történt. Az addig nagyjából egységes és homogénnek mondható kurd kisebbség ugyanis a Kurdisztáni Munkáspárton (Partiya Karkerên Kurdistanê, a továbbiakban: PKK) keresztül bizonyos mértékű fenyegetést jelentett a kormányerők számára. A térség felszabdolásával, valamint az infrastrukturális beruházásokkal és a térségbeli gazdaság fellendülésével járó életszínvonal-emelkedéssel, feltehetőleg a PKK mozgásterének csökkenése révén, az ellenzéki párt támogatottságának csökkentése volt a cél.

Politikai-földrajzi szempontból a már említett nemzetközi jogi aspektuson túlmenően fontos megemlíteni, hogy a megnövekedett törökországi vízhasznosítás a szomszédos országokban nem csak a továbbáramló vízmennyiség csökkenése révén (az Eufrátesz iraki vízhozama harmadára csökkent) eredményezett negatív hatásokat. Az egyes gátrendszerek kiépítésével, valamint a mezőgazdasági területek ezek segítségével történő öntözése miatt ugyanis az alvízi országokban a török agrárterületeken használt nagy mennyiségű műtrágya és vegyszer káros hatásai is kezdtek megmutatkozni. Korunk egyik legmeghatározóbb török geopolitikai szakértőjének, Ahmet Davutoğlunak a „zéró probléma a szomszédokkal”,²⁹ a munkásságára jellemző elméletet és gyakorlatot ötvöző, meglehetősen pragmatikus elve azonban a stratégiai pozíció megtartása érdekében egy ilyen mértékű továbbgyűrűző diszcrepanciát nem engedhetett, és ma sem engedhet meg. A vízhasznosítási igények ütközése miatt ugyanis már több esetben is fegyveres konfliktushoz közeli állapotok alakultak ki, amelyek eskalációja hosszú távon egyik félnek sem lett volna kifizetődő. Ezen problémakör feloldására indult el a kezdeményezés a Szíria–Törökország Barátság-gát megépítésére, amely a 2011-es februári alapkövetéssel a két ország jövőbeni vízpolitikai együttműködését volt hivatott szimbolizálni (a projekt a 2011-es szír események után, a török–szír kapcsolatok erodálódásával párhuzamosan félbeszakadt).³⁰ Szíria e területen való érdekeit a fentebb tisztázott nemzetközi jogi lehetőségeken túlmenően, a vízhiány, a szárazság és az egyéb okokból otthonaikat elhagyni kényszerülők terrorszervezetekhez, szervezett bűnözéshez és illegális milíciákhoz történő csatlakozása kapcsán is nyomatékositotta, ami közvetve már a szomszédos Törökország biztonságát is fenyegeti. Egy másik ilyen faktor, amely Törökország szomszédságpolitikájának rendbetételére ösztönözte Ankarát a GAP-pal kapcsolatosan, az a projekt kezdete óta a nemzetközi sajtóban nyomon követhető nyilvános iraki tiltakozás a Tigris vízhozamának csökkentése ellen. A különböző proklamációk ugyanis

²⁷ MEIJER 2018.

²⁸ LECHNER 2019: 40.

²⁹ LECHNER 2019: 43.

³⁰ LECHNER 2018: 48.

a vízhozam várható csökkenésével járó drasztikus társadalmi és gazdasági következmények taglalásával a nemzetközi közösséget maguk mellé állították. Ennek következtében több külföldi, főleg osztrák, német és svájci hitelforrás kihátrált a projekt finanszírozása mögül. A kérdés teljes körű megoldásához a nemzetközi konszenzus mellett olyan hosszú távú víztisztító és a felhasználást maximalizáló vízhálózatrendszerek kiépítésére lenne szükség (Izrael vízhasználati hatékonysága 95%-os), amelyekhez a régió országainak sem technológiailag, sem anyagilag nincsenek meg jelenleg a szükséges forrásaik. Az ilyen jellegű beruházásokhoz tehát külső segítség kellene, ez azonban Törökország regionális pozícióját és befolyását nagymértékben gyengítené, aminek következtében az ilyen jellegű külföldi támogatási projekteket Ankara vélhetően nem támogatná.³¹

Aktualitások, hibrid jegyekkel

Az aktuális nemzetközi folyamatokban való török szerepvállalás az utóbbi időben két olyan területen lett különösen meghatározó és aktív, amelyre nemcsak a regionális, hanem a globális nemzetközi közösség is kiemelt figyelmet fordít. Ezek a területek nevezetesen a nemzetközi migráció és a Közel-Kelet biztonsága. Ahogyan azt az előző fejezetben is kifejtettük, a „zéró probléma a szomszédokkal” elv nem engedi meg, hogy a NATO második legnagyobb haderejével rendelkező Ankara a nemzeti érdekeit direkt vagy pressziós alapon érvényesítse. Tekintve azonban, hogy mind a Közel-Kelet biztonsága, mind a napjainkban tapasztalható nemzetközi migráció területe meglehetősen volatilis jellegűt ölt, a folyamatok török érdekek szempontjából kedvező irányba terelése tevéleges beavatkozást igényel. Az így kialakult ambivalens kül- és geopolitikai helyzetben a hibrid eszközök alkalmazása adott esetben egyszerre képes – a hibrid tevékenységekkel járó attribúciós problémának köszönhetően³² – anonim maradni és tényleges hatást kiváltani, a nemzeti érdekek minél hatékonyabb érvényesítése érdekében. Ezen regionális érdekérvényesítés keretében lépett be először Törökország 2016-ban Szíria területére is, egyrészt az általa terrorista csoportként számontartott kurd Népi Védelmi Egységek (*Yekîneyên Parastina Gel*, YPG) szervezet térnyerésének megfékezése, másrészt a Szabad Szíriai Hadsereg (*Free Syrian Army*, FSA) támogatása révén a későbbi szír rendezésben való stabil pozíció szerzése érdekében. A kurdkérdés tekintetében egy esetleges, több ország területére kiterjedő autonómia vagy állam létrejöttét megelőzendő, Törökország az 1990-es évektől kezdődően Irakban is aktívan tett az YPG-t is magában foglaló PKK megerősödése ellen. A közvetlen potenciális fenyegetések kordában tartása, illetve a meglehetősen aktív és tevéleges regionális külpolitikai szerepvállalás egyaránt remek eszköznek bizonyult Ankara számára a közelmúltban a régióbéli nagyhatalmi vezető szerep megszilárdításához.

A 21. század immáron multipoláris és interdependens nemzetközi környezetében egy adott államalakulat számára a tényleges (vagy proxy katonai) jelenlét helyett már elégséges lehet az is, ha a kapacitásaiiban meggyengített és figyelmében elaprózódott (például közbeszéd és politikai diskurzus tematizálása) konkurens célállam ily módon már nem – vagy csak

³¹ LECHNER 2019: 48–49.

³² BODA 2022.

korlátozottan – képes határain kívüli érdekeit képviselni vagy szerepet vállalni globálisan a kardinális jelentőséggel bíró régiókban. Ezen célok eléréséhez, illetve az ezeket előidéző társadalmi destabilizációhoz a nemzetközi migráció elősegítése és az útvonalak célzott államok felé terelése (instrumentalizált migráció) az elmúlt időszakban több esetben is alkalmas eszköznek bizonyult (Belorusz–Lengyelország/EU, Líbia–Olaszország/EU). Fontos megemlíteni, hogy a módszernek feltétele, hogy a célzott államot vagy adott esetben államok csoportját kössék azok az alapvető emberi jogi és humanitárius, menekültekre vonatkozó nemzetközi szerződések, kógens szabályok és értékközösségek, amelyek eredményeképpen a határaikon megjelenő menekültekkel szemben tényleges cselekvési kötelezettség terheli őket. Ez a fajta humanitárius és jogi „csapdahelyzet” a nyugati világ, illetve az Európai Unió valamennyi államára jellemző.

Ezen a ponton fontos megjegyezni, hogy a Frontex Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökségnek a 2023–2024-es évre vonatkozó kockázatelemzése szerint az instrumentalizált migráció veszélye az EU külső határain jelentősen megnőtt. Az ilyen kockázattal kapcsolatos Frontex-listán – a hibrid migrációs műveleteiről méltán híres – Oroszország és Fehéroroszország mellett Szerbia, Líbia, Marokkó és Törökország is szerepel.³³

A geopolitikai helyzetéből fakadó (például migrációs) lehetőségeit Ankara aktív külpolitikáján keresztül afféle nyomásgyakorlási eszközként használja: vagy az EU-val rendszeresen kötött migrációs megállapodási szerződésekben való kedvezőbb feltételek, vagy az EU-s – immáron több évtizede zajló – csatlakozási tárgyalások felgyorsítása érdekében.³⁴

Noha a Közel-Kelet több évtizede a nemzetközi biztonsági tanulmányok kiemelt témaköre, az elmúlt időszakban jelentősége még a jelenlegi orosz–ukrán konfliktus árnyékában is tovább fokozódott. Míg 2011-ben az arab tavasz eseményei voltak a világ egyik legkomplexebb térségének lángra lobbantói, addig a jelenlegi eseményláncolat (már amennyire különválasztható) kiindulópontjának az Izrael és a Hamasz közötti konfliktus léptékváltása³⁵ tekinthető. A Közel-Kelet biztonságát befolyásoló aktuális és Ankara szemszögéből releváns események közül egyértelműen a szíriai Aszad-rezsim bukása volt a közelmúltban a legmeghatározóbb.

Habár Bassár el-Aszad Damaszkusz élén a közel-keleti országok túlnyomó többségének – Iránt leszámítva – inkább ellensége, mintsem szövetségese volt, különösképp az utólag napvilágot látott állami „captagon-stratégiának”³⁶ köszönhetően, a szíriai polgárháború regionális hatásainak – elsősorban a milliós nagyságrendű menekült-hullámok révén – Törökország volt a legnagyobb elszenvedője. Ebből természetesen az is következik, hogy az ország stabilizációja is Ankara érdekében állt leginkább, és az is, hogy Damaszkusz 2024. december 8-i elesetén szintén Törökország a legnagyobb nyertese.³⁷ Mindennek fényében természetesen felmerül a kérdés, hogy vajon a hivatalosan a Hay'at Tahrir al-Sham (a továbbiakban: HTS) nevű lázadócsoport vezetésével véghez vitt műveletben mekkora szerepe volt Ankarának (Donald Trump szavával élve: Aszad bukása mögött egyedül Törökország áll),³⁸ és melyek Erdoğan hosszabb távú tervei és

³³ Infostart 2024.

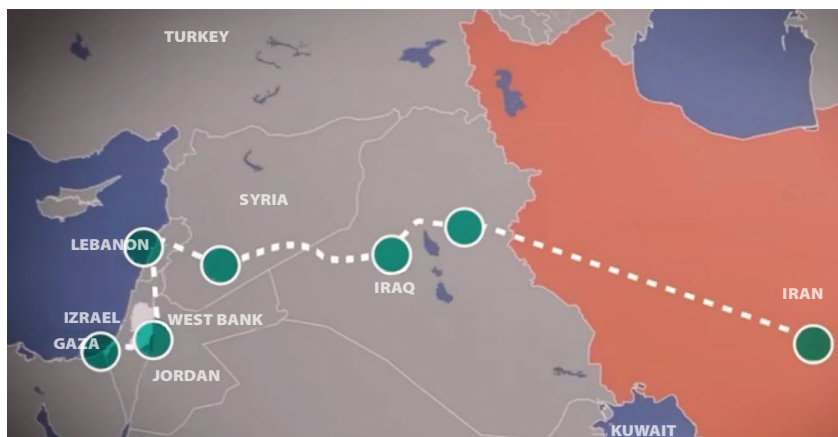
³⁴ Erdogan Says Turkiye's Membership Would Throw 'Lifeline' to EU 2025.

³⁵ SELJÁN 2024.

³⁶ NADER 2024.

³⁷ ATV Magyarország 2024.

³⁸ New York Post 2024.



4. ábra: Az ellenállás tengelye

Forrás: *The Wall Street Journal* 2024a

elvárásai Szíriával szemben, az akcióban szintén részt vevő Szíriai Nemzeti Hadsereg (Syrian National Army, a továbbiakban: SNA) támogatásán keresztül segítségnyújtásért cserébe. Törökország az Aszad-rezsim bukásával gazdasági és politikai előnyre egyaránt szert tett,³⁹ a háttérben azonban már ennél mélyebb, stratégiai szintű célok is körvonalazódni látszanak. Szíriában jelenleg három meghatározó erőközpont azonosítható: az Amerikai Egyesült Államok által támogatott, többségében kurd nemzetiségű Szíriai Demokratikus Erők (*Syrian Democratic Forces*, SDF), a Törökország által támogatott SNA és a továbbra is terrorista csoportként számontartott HTS. Utóbbi nemzetközi megítélése azért is érdemel külön említést, mert ezáltal a 14 éves polgárháború után romokban heverő ország sem direkt segély, sem pedig konkrét befektetés fogadója nem lehet.⁴⁰ Annak ellenére, hogy Washington a kurd kisebbség védelme érdekében, a támogatott csoportok (proxyk) szintjén látszólag szemben áll Ankarával, érdekeik bizonyos ponton mégis metszik egymást. Az „ellenállás tengelyeként” is ismert, Iránból kiinduló, Irakon és Szírián át a libanoni Hezbollahhoz tartó ellátási lánc (4. ábra) ugyanis Damaszkusz elestével megszakadt, aminek eredményeképpen az Izraellel konfliktusban álló libanoni siita katonai szervezet utánpótlása rövid távon nehézségekbe ütközhet.

Ankara befolyása Szíria újraszervezésében egyértelműen azonosítható. Az országban továbbra is jelentős erővel rendelkező, kurd vezetésű SDF ugyanis nem volt jelen a közel-keleti állam jövőjéről szóló, 2025. február 24–25-én megrendezett Szíriai Nemzeti Párbeszéd Konferencián. Emögött vélhetően az áll, hogy az SDF és az SNA közötti harcok továbbra is folyamatosak. A konferenciát követően elmondható, hogy habár Szíria stabilitása már a horizonton van, a kurdkérdés továbbra is nyitott maradt. A mintegy 15–18 millió fős (Szíriában hozzávetőlegesen 3 millió, Törökországban körülbelül 15 millió fős)⁴¹ kurd nemzetség jövőjének szempontjából meghatározó lesz, hogy a térség stabilitása érdekében

³⁹ SALIH 2025.

⁴⁰ *The Wall Street Journal* 2024b.

⁴¹ LATSCHAN 2024.

pluralizmust propagáló Amerikai Egyesült Államok vagy a jelenlegi szír vezetést hatalomra segítő Törökország lesz nagyobb hatással az újrászerveződő Szíriára.⁴²

Az Aszad-rezsim bukása után Ankara úgy nyilatkozott, hogy számára Szíria integritása mindennél fontosabb. A török külügyminiszter tájékoztatójában kitért arra is, hogy az új állam építésében a nemzetközi közösségnek segítő és támogató felelőssége van. Nyilatkozata során elmondta, hogy az aktuális vezetéssel folyamatosan tartják a kapcsolatot, hogy az olyan terrorista csoportok, mint az Észak- és Kelet-Szíria Önálló Demokratikus Adminisztrációja (*Democratic Autonomous Administration of North and East Syria*, DAANES, vagyis az SDF-et is magában foglaló ernyőszervezet) és a PKK semmilyen körülmények között se juthassanak hatalomra. Hakan Fidan török külügyminiszter elmondása alapján Törökország az Aszad bukása előtti utolsó hetekben intenzív tárgyalásokat folytatott a releváns nemzetközi szereplőkkel, elsősorban az asztanai országokkal⁴³ (Irán, Oroszország⁴⁴).⁴⁵

A tényt, hogy Ankara jelenlegi helyzeti előnyét hosszabb távon is igyekszik kamatoztatni, mi sem támasztja jobban alá, mint az Ahmed al-Sharaa (2025. január 29-től Szíria elnöke) és Recep Tayyip Erdoğan között tárgyalás alatt álló védelmi megállapodás, amelynek révén a szír haderő megerősítése mentén Törökország még stabilabb befolyásra tehet szert Damaszkuszban, kiszorítva ezzel az ország egykori legnagyobb támogatóját, az USA célkeresztjében álló Iránt.⁴⁶

Említésre méltó, a török–szír rendezést segítő körülmény, hogy a több évtizede Ímrali szigetén raboskodó, 75 éves Abdullah Öcalan, a PKK vezetője fegyverletételre szólította fel a kurdokat a 40 éve változó intenzitással, de folyamatosan tartó török–kurd fegyveres konfliktusban.⁴⁷

Összegzés

Törökország geopolitikai helyzetének megítélése a különböző adottságok, lehetőségek, elvárások és felelőségek komplex rendszerében meglehetősen összetettnek mondható. A növekvő nemzetközi szerepvállalás, a fokozódó kurdkérdés, valamint a NATO, Oroszország és esetenként Kína közötti „hintapolitika” mind-mind Ankara növekvő és a jövőben is feltehetőleg fennmaradó jelentőségét és megkerülhetetlen világpolitikai súlyát támasztja alá. Habár mindez a II. világháborút követő hidegháború alatti folyamatoknak köszönhetően nem volt teljesen egyértelmű, a megváltozott erőviszonyokat feltérképező, különböző tanulmányok megjelenése után már mindenki számára nyilvánvalóvá vált: Törökország jelentősége megsokszorozódott, az aktuális közel-keleti események tükrében pedig

⁴² BBC News 2025.

⁴³ Törökország Külügyminisztériuma 2024.

⁴⁴ Syria's Leader, Russia's Putin Make First Contact Since al-Assad's Fall 2025. Oroszország szerepe Szíria és tágabb értelemben véve a Közel-Kelet hosszú távú stabilitása kapcsán a jelenleg is Moszkva ellenőrzése alatt álló hmeimimi légi és a tartúsi tengeri stratégiai jelentőségű támaszpontokban összpontosul. A Kreml globális *actio radiusát* nagymértékben elősegítő szíriai orosz katonai jelenlét tovább árnyalja az eddig is meglehetősen komplex és nagyhatalmi érdekektől hemzsegó régióban fekvő ország jövőjét.

⁴⁵ Forbes Breaking News 2024.

⁴⁶ EDMÁR 2025.

⁴⁷ Euronews 2025.

regionális szerepe ismét kulcsfontosságú lett, amit napjaink modern orosz geopolitikai gondolkodásában is nevesítenek.⁴⁸

Davutoğlu a *Stratégiai mélység* című könyvében nemcsak egy tudományos, akadémiai szintű geopolitikai helyzetelemzést fogalmaz meg, hanem sorra veszi mindazon tényezőket is, amelyek Törökország eltérő szerepvállalásainak kialakulásához vezettek. Ilyenek többek között a muszlim civilizációs előnyökből származó pántürkizmus vagy neooszmánizmus, illetve a teljes közel-keleti régió, valamint a peremvidék centrumakénti funkció eredményeképp kialakult afroeurázsianizmus koncepciója is. A vizsgálódási nézőpontnak megfelelően Törökország egyszerre lehet tehát az euroatlanti kapcsolatok egyetlen muszlim tagállamaként a NATO és az USA oldalszárnya, az Európai Unió szempontjából az illegális migrációs hullámok feltartóztatója, gazdasági, kulturális és vallási szempontból az összekötő híd Kelet és Nyugat között, illetve a tágabb értelemben vett szomszédságában regionális neooszmánista vagy akár iszlamista nagyhatalom és védőbástya is.⁴⁹

Törökország fenn akarja tartani a lehetőségét mind az orosz–kínai (mint a nyersanyag és a technológia házassága) szövetséghez való hallgatólagos közeledésnek, mind pedig a NATO révén az Egyesült Államok által katonailag és gazdaságilag is biztosított Nyugathoz való, gazdasági előnyökkel járó EU-s csatlakozásnak. Beszédes tény, hogy a 2005 óta folyamatban lévő EU-csatlakozási folyamat mellett Ankara nemrégiben érdeklődését fejezte ki a BRICS nemzetközi csoportosulás⁵⁰ és az *Egy övezet, egy út* kínai kezdeményezés iránt is. Mindez természetesen nem a Nyugattól való elfordulást hivatott szimbolizálni, hanem azt a tényt, hogy a bipoláris világrend multipolárisá alakulása mentén a Nyugat nem az egyetlen, hanem csupán az egyik prioritást élvező külpolitikai irányvá vált napjainkra (Davutoğlu-elmélet).⁵¹

Habár 2021 és 2022 októbere között a török infláció a rekordmértékű 85%-os értéket is meghaladta, Ankara gazdasága a Covid-19 után jócskán felértékelődött a pandémia miatt tapasztalt fennakadások, az általános ellátási láncok és a szállítmányozási árak felülvizsgálata során.⁵² Az ország geopolitikai jelentőségét az aktuális ukrán–orosz konfliktus még tovább erősíti, ugyanis a gabonaszállítmányok logisztikai központjaként Afrika több országának ellátása szempontjából is megkerülhetetlen nemzetközi szereplővé avanzsálódott.⁵³ Hasonló dinamika figyelhető meg az energetikai piacon is, ugyanis tekintve, hogy a Török Áramlat révén Európa felé a csatornahálózat kiépített, továbbá hogy Törökország az eddigiekben nem vezetett be szankciót Oroszországgal szemben, így lényegében a közeljövőben a gázcsapok Moszkvából akár Ankarába is áthelyeződhetnek.⁵⁴ Fontos megemlíteni, hogy Törökország nemzetközi megítélését az ukrán konfliktusban mutatott mediátori szerepvállalása ellenére árnyalja, hogy az orosz oligarchák vagyonukkal viszonylagos menedékre leltek az afroeurázsiai országban. Ezt vélhetően a konfliktussal kapcsolatos orosz–amerikai

⁴⁸ GUNGL 2025.

⁴⁹ FIX TV Hungary 2020.

⁵⁰ Törökország, Szaúd-Arábia és Egyiptom is csatlakozik a BRICS-országokhoz 2022. A csoportosulás alapítói: Brazília (Brazil), Oroszország (Russia), India (India), Kína (China) és a Dél-Afrikai Köztársaság (South Africa).

⁵¹ BIRÓ-KOSZTUR 2023.

⁵² VÉGH 2022.

⁵³ BIRÓ-KOSZTUR 2023.

⁵⁴ Hit Rádió 2023.

tárgyalások helyszínének kiválasztásakor is figyelembe vették, ugyanis a tárgyalásoknak végül egy másik régiós feltörekvő államalakulat, Szaúd-Arábia adhatott otthont.⁵⁵

Mindazonáltal az is tényyszerű, hogy a Nyugat egyetlen tényleges, Keletre vezető gazdasági összeköttetése Belarusz és Ukrajna kiesésével Törökország maradt. Ankara az ukrán–orosz konfliktus révén nem csupán a keleti kapcsolatainak megtartásával (Oroszország) és javításával (Azerbajdzsán, Türkmenisztán,⁵⁶ Szíria⁵⁷), de az egyre inkább középpontba kerülő geológiai adottságainak aktív hasznosításával is jelentős gazdasági és geopolitikai tőkére tehet szert a közeljövőben. Ezen törekvések eklatáns példája Törökország nemzetközi migrációs és vízpolitikája, illetve a szíriai rezsim közelmúltbéli megdöntésében és az ország újjászervezésében való tevőleges részvétele is. Összességében megállapítható, hogy – az eddigi és a jelenlegi ambiciózus külpolitikájából és megnövekedett jelentőségéből fakadóan – bazárjában az isztambuli kalmár a régió számára egy meglehetősen fűszeres közeljövőt kínál sajátos geopolitikai merkantilizmusa jegyében.⁵⁸

Felhasznált irodalom

- ATV Magyarország [@ATVMagyarország] (2024): Törökország lehet az Aszad-rezsim bukásának igazi győztese. *YouTube*, 2024. december 10. Online: https://www.youtube.com/watch?v=KT6_CHaa7SE&ab_channel=ATVMagyarorsz%C3%A1g
- BBC News [@BBCNews] (2025): Syria's Kurds Battle Turkey Months After Assad's Fall. *YouTube*, 2025. február 26. Online: https://www.youtube.com/watch?v=nAxdPWri_SQ&ab_channel=BBCNews
- BERNEK Ágnes et al. (2022): 2022. *A geopolitika által uralt világ. Tények, kérdőjelek és tendenciák egy bizonytalan világban*. Budapest: Neumann János Egyetem. Online: https://eurasia-center.hu/wp-content/uploads/2023/06/geopolitika_altal_uralt_vilag_online-1.pdf
- BIRÓ András – KOSZTUR András (2023): Törökország útkeresése az új világrendben. *XXI. Század Intézet*, 2023. január 17. Online: <https://www.xxiszazadintezet.hu/torokorszag-utkeresese-az-uj-vilagrendben/>
- BODA Mihály (2022): A hibrid háború etikája: az igazságos hibrid háború elmélete. In M. SZABÓ Miklós (szerk.): *A hadtudomány aktuális kérdései I.* Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 95–108.
- BODA Mihály (2023a): *A háborús ideológiák története. A háború igazolása Nyugat-Európában és Magyarországon az ókortól a 20. század végéig*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
- BODA Mihály (2023b): Az oszmán török háborús ideológia és a Magyar Királyság. In KIS Péter – PETRIK Iván – TOLDI Lóránt (szerk.): *„Zászló alá magam csaptam fel”. Ünnepi tanulmányok a 65 éves Csikány Tamás dandártábornok tiszteletére*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 25–36.

⁵⁵ SAUER 2025.

⁵⁶ KÁNCZ 2023.

⁵⁷ MIHÁLOVICS 2023.

⁵⁸ (A cikk zárásának időpontja: 2025. március 8.).

- BODA, Mihály (2024): A Quadrifid Typology of Frontier Ideologies a Typology of Frontier Ideologies Based on Some Hungarian Examples From the Nineteenth and Twentieth Centuries. *Journal of Political Ideologies*, 1–16. Online: <https://doi.org/10.1080/13569317.2024.2423205>
- CaspianReport [@CaspianReport] (2017): Geopolitics of Turkey in Europe. *YouTube*, 2017. december 28. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=IBGOPkwzMsw>
- CaspianReport [@CaspianReport] (2018): Geopolitics of Turkey in Asia. *YouTube*, 2018. január 1. Online: https://www.youtube.com/watch?v=f1_-EV2GrN0
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2017): *Stratégiai mélység*. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- DUGIN, Alekszandr (1997): *Snovy geopolitiki: Geopoliticheskoe budushchee Rossii* [A geopolitika alapjai. Oroszország geopolitikai jövője]. Moszkva: Arktogeja.
- EDMÁR Attila (2025): Szíria egyesítheti haderejét Törökországgal. *Magyar Nemzet*, 2025. február 4. Online: <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2025/02/sziria-egyesitheti-haderejet-torokorszaggal>
- EGERESI Zoltán (2017): A centrum nyomában: geopolitikai gondolkodás és külpolitikai útkeresés Törökországban. *Külggyi Szemle*, 16(4), 64–87.
- Erdogan Says Turkiye's Membership Would Throw 'Lifeline' to EU. *Middle East Monitor*, 2025. február 26. Online: <https://www.middleeastmonitor.com/20250226-erdogan-says-turkiyes-membership-would-throw-lifeline-to-eu/>
- Euronews (2025): Abdullah Öcalan, a Kurdisztáni Munkáspárt vezetője fegyverletételre szólította fel a híveit. *Euronews*, 2025. február 27. Online: <https://hu.euronews.com/2025/02/27/abdullah-ocalan-a-kurdisztani-munkaspart-vezetoje-fegyverlete-telre-szolitotta-fel-a-hiveit>
- FIX TV Hungary [@fixhdtv] (2020): Enigma – Neooszmán álom – emelkedő török félhold. *YouTube*, 2020. december 30. Online: https://www.youtube.com/watch?v=c6U92Fjymis&t=1169s&ab_channel=FIXTVHUNGARY
- Forbes Breaking News [@ForbesBreakingNews] (2024): 'The Regime Has Collapsed': Turkish FM Responds To Fall Of Bashar Al-Assad And Ba'ath Party In Syria. *YouTube*, 2024. december 8. Online: https://www.youtube.com/watch?v=5UugneHCV_g&ab_channel=ForbesBreakingNews
- GUNGL Ábel (2025): Törökország lehet az Aszad-rezsim bukásának nagy nyertese, ha Szíria nem süllyed vissza a káoszba. *24.hu*, 2025. február 8. Online: <https://24.hu/kulfold/2025/02/08/torokorszag-sziria-aszad-rezsim-bukas-nyertese/>
- Hirado.hu (2019): Törökország regionális nagyhatalom és geopolitikai szempontból is fontos szereplő. *Hirado.hu*, 2019. november 7. Online: <https://hirado.hu/kulfold/kulpolitika/cikk/2019/11/07/torokorszag-regionalis-nagyhatalom-es-geopolitikai-szemponthol-is-fontos-szereplo#>
- Hit Rádió [@hitradiobudapest] (2023): Törökország ki tudja használni a számára kedvező változásokat? *YouTube*, 2023. január 26. Online: https://www.youtube.com/watch?v=LZJ8f-uCKS8&ab_channel=HitR%C3%A1di%C3%B3
- HUNTINGTON, Samuel P. (2019): *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest: Európa Könyvkiadó.

- Infostart (2024): Fokozódik a hibrid hadviselés: ismét érkeznek a migránsok Fehéroroszországon keresztül. *Infostart.hu*, 2024. május 27. Online: <https://infostart.hu/kulfold/2024/05/27/fokozodik-a-hibrid-hadviseles-ismet-erkeznek-a-migransok-feheroroszszagon-keresztul>
- KÁNCZ Csaba (2023): Most mindenki ennek a gáz-nagyhatalomnak a kegyeit keresi. *Privátbankár.hu*, 2023. január 4. Online: <https://privatbankar.hu/cikkek/makro/most-mindenki-ennek-a-gaz-nagyhatalomnak-a-kegyeit-keresi.html>,
- KESKIN, Tugrul – DEBATA, Mahesh Ranjan (2024): How Turkey is Taking a Strategic Turn From Turkism to Islamism. *Firstpost*, 2024. december 17. Online: <https://www.firstpost.com/opinion/how-turkey-is-taking-a-strategic-turn-from-turkism-to-islamism-13845269.html>
- Khey Phard [@KheyPard] (2018): The History of Turkey: Every Year. *YouTube*, 2018. december 16. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=8sHUFFfYSo8>
- LATSCHAN, Thomas (2024): *In Data: Syria After the War*. *Deutsche Welle*, 2024. december 22. Online: <https://www.dw.com/en/in-data-syria-after-the-war/a-71126617>
- LECHNER Zoltán (2018): Vízkonfliktus Törökország, Szíria és Irak között. *Nemzet és Biztonság*, 11(3), 36–54. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/3570>
- LECHNER Zoltán (2019): Törökország, Szíria és Irak kapcsolata az édesvízelosztás problémájának tükrében. *Külügyi Szemle*, 18(1), 29–52. Online: https://real-j.mtak.hu/25071/1/KSZ_2019_1.pdf
- MEIJER, Laura (2018): *The Southeastern Anatolia Project (GAP): Water, Counterinsurgency, And Conflict*. SciencesPo Kuwait Program. Online: <https://www.sciencespo.fr/kuwait-program/wp-content/uploads/2018/11/Laura-Meijer-Southeastern-Anatolia-Project.pdf>
- MIHÁLOVICS Zoltán (2023): Évtizedes konfliktus végére tehetne pontot ez a megállapodás. *Mandiner.hu*, 2023. január 2. Online: https://makronom.mandiner.hu/cikk/20221224_torokorszag_sziria_kurdok_makronom
- Minority Rights Group [é. n.]: *Türkiye*. Online: <https://minorityrights.org/country/turkey/>
- NADER, Emir (2024): What Now for Syria's £4.5bn Illegal Drug Empire. *BBC*, 2024. december 22. Online: <https://www.bbc.com/news/articles/c2dxnn1406do>
- New York Post [@nypost] (2024): Trump Claims Turkey's Erdogan Directed Rebels Behind 'Unfriendly Takeover' of Syria. *YouTube*, 2024. december 16. Online: https://www.youtube.com/watch?v=UgthP8SeY_U&ab_channel=NewYorkPost
- NRGreport (2018): Szép csendben döntött Putyin – Jóváhagyásával több ezer milliárdos üzletbe nyúlhat bele Magyarország. *NRGreport*, 2018. december 3. Online: <http://nrgreport.com/cikk/2018/12/03/szep-csendben-dontott-putyin-jovahagyasa-val-tobb-ezer-milliardos-uzletbe-nyulhat-bele-magyarorszag>
- PAP Norbert et al. (2012): *Geopolitikai szótár*. TÁMOP 4.1.2. program keretében készült tananyag. Online: https://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz7/geopolitikai_foldrajz/www/book.html
- SALIH, Mohammed A. (2025): *Post-Assad Syria: Challenges, Opportunities, and the US Role*. Foreign Policy Research Institute. Online: <https://policycommons.net/artifacts/18068114/post-assad-syria/18967519/>
- SAUER, Pjotr (2025): US and Russia Begin Talks in Saudi Arabia on Ukraine Ceasefire. *The Guardian*, 2025. március 24. Online: <https://www.theguardian.com/world/2025/mar/24/us-russia-talks-riyadh-saudi-arabia-ukraine-ceasefire>

- SELJÁN, Péter (2024): The 7 October Hamas Attack. A Preliminary Assessment of the Israeli Intelligence, Military and Policy Failures. *AARMS – Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*, 23(1), 81–98. Online: <https://doi.org/10.32565/aarms.2024.1.5>
- Syria's Leader, Russia's Putin Make First Contact Since al-Assad's Fall. *Al Jazeera*, 2025. február 12. Online: <https://www.aljazeera.com/news/2025/2/12/syrias-leader-russias-putin-make-first-contact-since-al-assads-fall>
- SZABÓ Dániel (2022): Törökország boríthatja az orosz álmokat a földgázpiacon. *Economx*, 2022. november 12. Online: <https://www.economx.hu/nemzetkozi-gazdasag/erdogan-torokorszag-foldgaz-gazellatas-fekete-tenger-kitermeles-energia.763138.html>
- The Wall Street Journal [wsj] (2024a): Hamas, Hezbollah and Houthis: Iran's 'Axis of Resistance,' Explained | WSJ. *YouTube*, 2024. január 5. Online: https://www.youtube.com/watch?v=ek7P0hFzoNM&ab_channel=TheWallStreetJournal
- The Wall Street Journal [wsj] (2024b): Assad Is Out, Rebels Are In: What's Next for Syria and the Middle East | WSJ. *YouTube*, 2024. december 11. Online: https://www.youtube.com/watch?v=3HSZDjnChAw&ab_channel=TheWallStreetJournal
- Törökország Külügyminisztériuma (2024): *Joint Statement by Representatives of Iran, Russia and Türkiye on Outcomes of the 22nd International Meeting on Syria in the Astana Format, 11-12 November 2024*. Online: <https://www.mfa.gov.tr/iran-rusya-ve-turkiye-temsilcileri-tarafindan-yapilan-astana-formatindaki-suriye-konulu-22-yukse-dukzeyli-toplanti-ya-iliskin-ortak-bildiri-11-12-kasim-2024.en.mfa>
- Törökország, Szaúd-Arábia és Egyiptom is csatlakozik a BRICS-országokhoz. *Elemi.hu*, 2022. július 14. Online: <https://www.elemi.hu/torokorszag-szaud-arabia-es-egyiptom-is-csatlakozik-a-brics-orszagokhoz/>
- Törökország újabb Sz-400-as légvédelmi rendszert kap Oroszországtól. *Mandiner.hu*, 2022. április 27. Online: https://mandiner.hu/cikk/20220427_torokorszag_ujabb_sz_400_as_legvedelmi_rendszert_kap_oroszorszagtol
- Trading Economics [é. n.]: *Turkey Exports By Country*. Online: <https://tradingeconomics.com/turkey/exports-by-country>
- UNICEF [é. n.]: *A gyermekjogi egyezményről*. Online: <https://unicef.hu/gyermekjogok/gyermekjogi-egyezményrol>
- VÉGH Roland (2022): *A török gazdaság aktualitásai, üzleti lehetőségek magyar vállalatok számára Törökországban*. MKIK Magyar–Török Tagozat, 2022. november 9. Online: <https://mkik.hu/download/189/a-toeroek-gazdasag-aktualitasai>